

Zoektocht naar Zen

Als je met toewijding je dagelijkse werkzaamheden doet, gebeurt er iets bijzonders. Er ontstaat kwaliteit, zegt Robert Pirsig in zijn klassieker 'Zen en de kunst van het motoronderhoud'. Je stijgt uit boven jezelf en versmelt met waar je je aandacht op richt - of het nu een bloem, computer of motor is...

Wat te doen als je motor vastloopt? Naar een garage brengen, zullen de meeste mensen zeggen. Ook Robert Pirsig dacht er ooit zo over. Dus toen zijn motor vastliep en een vreemd tikkend geluid gaf, bracht hij deze naar een werkplaats. De jongen die hem hielp, wierp één blik op de motor en stelde een diagnose. Toen Pirsig zijn motor twee weken later terugkreeg, liep deze op precies dezelfde manier weer vast. Dus ging de motor opnieuw naar de garage. Er werden enkele onderdelen vervangen, waarna de motor weer in elkaar werd gezet. Nu ratelde hij nog erger dan ervoor. De monteur kwam met een sleutel aanlopen en verwoestte in zijn haast en onoplettendheid twee deksels en een paar koelribben. Pirsig verliet de garage met het gevoel in een boze droom te zijn beland. Na twee reparaties was zijn motor er alleen maar slechter aan toe. Waarom, vraagt Pirsig zich af in zijn boek 'Zen en de kunst van het motoronderhoud' uit 1974, deden die monteurs hun werk zo slecht? Het waren toch vakmensen, opgeleid in de techniek? Nee, corrigeert hij zichzelf, 'al hadden ze misschien wel een technische opleiding gehad, vakmensen waren het zeker niet. Ze waren niet echt betrokken bij wat ze deden. Ze werkten gehaast, op de automatische piloot, zonder enig gevoel. 'Het waren net toeschouwers,' schrijft Pirsig. 'Er bestond geen identificatie met het werk.' Pirsig besloot zelf eens rustig en met aandacht voor zijn motor te gaan zitten. Al gauw vond hij de

oorzaak van het probleem in een afgebroken boutje dat de rare tik had veroorzaakt. 'Het was die behoedzame en gedegen houding die het boutje vond. Niets anders.'

Zin van het bestaan

Wat de monteurs volgens Pirsig misten en wat hij zelf wel had gehad toen hij zich over zijn motor boog, was *feeling*, gevoel. Het enthousiasme, het inlevingsvermogen en de passie om het werk goed te willen doen, en daarbij het geduld om er de tijd voor te nemen. Die gepassioneerdeheid lijkt steeds meer uit de maatschappij te verdwijnen, constateert hij. De meeste mensen werken voornamelijk vanuit hun verstand. Maar juist als we gevoel en verstand weten te verbinden, wanneer hart en hoofd samengaan, kan er iets ontstaan wat het hele werkstuk verheft. En dat is kwaliteit, zegt Pirsig. Hij beschouwt kwaliteit als de zin van het bestaan en het vormt dan ook de kern van zijn filosofie. Het is volgens hem veel meer dan enkel schoonheid of degelijkheid. Kwaliteit, zegt Pirsig, is een hogere werkelijkheid die aan al het geschapene ten grondslag ligt. Het is geest noch materie, maar een oorspronkelijk oerbewustzijn waar geest en materie uit voortkomen. Kwaliteit is de frisse, onbevooroordeelde blik van het kind. Het is de werkelijkheid die de verlichte meester waarneemt, voorbij de dualiteit van subject en object. Kwaliteit is de tao. Er is een bekende *koan*, een mystiek raad- >

Robert Pirsig

'De Boeddha of God de Vader zetelt met evenveel gemak in het circuit van een digitale computer of de tandraderen in de versnellingsbak van een motor als op de top van een berg of in de blaadjes van een bloem.'

> uit de zentraditie, waarbij aan de student wordt gevraagd: 'Laat me het gezicht zien van voordat je werd geboren.' Dat gezicht, zou Pirsig zeggen, is kwaliteit. *Tat Twam Asi*, zeggen de hindoes: 'Gij bent Dat.'

Boeddha in techniek

Zonder kwaliteit wordt het leven inhoudsloos en saai. Als het onderscheid tussen mooi en lelijk, goed en slecht wegvalt, zou er in de eerste plaats geen kunst meer bestaan. Een kale muur zou er dan net zo mooi uitzien als met schilderij. Muziek zou verdwijnen, want we zouden geen verschil meer opmerken tussen een symfonie van Beethoven en gekwetter. Kleding zou alleen puur functioneel zijn en de humor zou verdwijnen, want zonder kwaliteitsbesef kunnen we om geen grap meer lachen. Een wereld zonder kwaliteit is een hel. Het is kwaliteit die het leven schoonheid, betekenis en vreugde geeft. Toch is het onmogelijk er een definitie van te geven, zegt Robert Pirsig. We kunnen kwaliteit waarnemen en herkennen, maar wat kwaliteit zelf precies is, weten we niet. Waarom boeien de toneelstukken van Shakespeare en de schilderijen van Rembrandt ons nog steeds, terwijl talloze andere kunstenaars in de vergetelheid raken? Omdat die meesterwerken echte kwaliteit belichamen, niets meer en niets minder. Na lang zoeken naar een definitie concludeert Pirsig in zijn boek: 'Laat kwaliteit ongedefinieerd. Dat is het geheim.'

Als je bij elke werkzaamheid die je verricht bewust streeft naar kwaliteit, gebeurt er iets bijzonders, zegt Pirsig. Niet alleen krijg je meer plezier in het werk, je gaat ook een gevoel van eenheid en verbondenheid ervaren waarbij je boven je individuele zelf uitstijgt. Hij merkt het zelf wanneer hij aan zijn motor sleutelt. Hij gaat zo op in het werk dat hij de motor niet als een afgescheiden object ervaart, maar het gevoel heeft ermee te versmelten. Hij verliest zichzelf in het werk. Wat overblijft is de pure ervaring van het 'zomaar sleutelen', een diep gevoel van gemoedsrust en voldoening dat uit het werk zelf voortkomt. Motoronderhoud als vorm van zen. 'De Boeddha of God de Vader zetelt met evenveel gemak in het circuit van een digitale computer of de tandraderen in de versnellingsbak van een motor als op de top van een berg of in de blaadjes van een bloem.'

Gulden middenweg

Helaas leven we in een maatschappij waarin de ratio allesoverheersend is. Alles moet geanalyseerd, gedefinieerd en verklaard worden. Wat niet in wetenschappelijke formules past, bestaat niet of is onbelangrijk. 'Het spook van de ratio', noemt Pirsig dit. Maar hoe verder je de rationele gedachtengang volgt, hoe zinlozer alles lijkt te worden. Want waar blijven de magie en de verwondering als het leven wordt teruggebracht tot louter botsingen van moleculen? Velen van ons er-

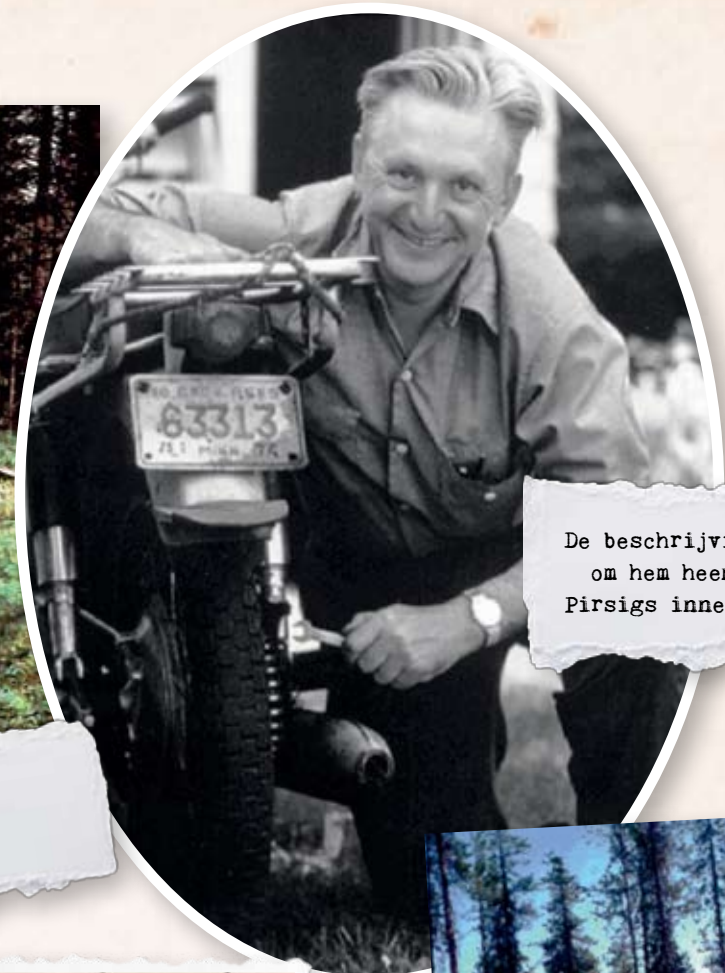
varen dat gebrek aan gevoel sterk. Sommigen rennen ervoor weg; in Pirsigs tijd waren het de hippies die het strakke korset van de maatschappij ontvluchtten. Maar volgens de schrijver is vluchten niet de juiste oplossing. 'Je kunt niet alleen leven van jofele emoties. Je moet ook werken met de onderliggende vorm van de kosmos, met de natuurwetten, die wanneer ze worden begrepen ertoe bijdragen dat het werk verlicht wordt, dat ziektes bedwongen worden en dat honger uitgebannen wordt.' Het gaat erom dat we de gulden middenweg bewandelen: het gevoel (weer) toelaten en dit combineren met de ratio. 'Passies, emoties, het affectieve deel van ons bewustzijn maken evenzeer deel uit van de natuur. Ze zijn de kern van alles.'

Ontdekkingsreis

Pirsigs inzichten zijn het resultaat van een jarenlange filosofische zoektocht, die hij zelf omschrijft als 'een ontdekkingsreis door de bergen van de geest'. Hij moet hiervoor een hoge prijs betalen. De schrijver gaat geestelijk zo diep dat hij in een depressie raakt. Hij sluit zichzelf op in zijn huis en zit dagenlang wezenloos voor zich uit te staren. 'Wanneer je grenzen verlegt om tot nieuwe ideeën te komen, moet je weten dat krankzinnigheid net voorbij die grenzen ligt,' zei de schrijver in een interview over die periode. 'Ik verlegde de grenzen te wild, te snel.' Na zijn inzinking besluit Robert Pirsig een motorreis te maken door een aantal Amerikaanse staten. Zijn 11-jarige zoon Chris en een bevriend echtpaar gaan mee. Onderweg wil hij vooral zijn gedachten ordenen; zijn geestelijke bedding is door de depressie breder en evenwichtiger geworden. De grootse inzichten uit zijn verleden kunnen nu kalm en ongehinderd stromen, zonder buiten hun oevers te treden. Pirsig neemt de lezer mee op zijn reis. Hij deelt de fascinerende stroom van zijn gedachten, zo nu en dan onderbroken door passages over de tocht zelf. Deze onderbrekingen zijn nooit toevallig: de beschrijvingen van de natuur om hem heen weerspiegelen altijd Pirsigs innerlijke landschap. Als hij tot zijn hoogste filosofische inzicht over kwaliteit komt, beklimmen zijn zoon en hij juist op dat moment de top van een berg. Als het over de dorheid van het rationele denken gaat, rijden ze met hun motor door een woestijngebied.

Vormgegeven samenleving

Tijdens de reis merkt Pirsig duidelijk het gebrek aan *feeling* in de maatschappij. In de landelijke streken waar hij doorheen rijdt, is het volop aanwezig. Daar maken de mensen graag een praatje en heeft niemand haast. Maar zodra hij de moderne westkust bereikt, proeft hij een sfeer van afstandelijkheid en onverschilligheid. Niemand heeft echt aandacht voor elkaar, iedereen lijkt eenzaam. Het is het Amerika van de snelwegen, tv's en films. Door de focus op technologie lijken de men

De beschrijvingen van de natuur om hem heen weerspiegelden altijd Pirsigs innerlijke landschap.

Pirsig met zijn 11-jarige zoon Chris achter op de motor.

'Een wereld zonder kwaliteit is een hel. Het is kwaliteit die het leven schoonheid, betekenis en vreugde geeft.'

'Als je het pad van kwaliteit volgt, kunnen er schijnbaar vanuit het niets prachtige inzichten, gedachten en oplossingen ontstaan.'

> sen het contact met hun gevoelskant, hun intuïtie en emotie te hebben verloren. Ze missen iets wat hun landgenoten op het platteland nog wel hebben. Pirsig noemt dat de romantische levensinstelling: leven in het hier en nu, genieten van wat zich in je directe omgeving afspeelt - en niet alleen van wat er op televisie gebeurt. Om het gemis te compenseren, worden er allerlei kunstgrepen uitgehaald. Het resultaat: 'de vormgegeven samenleving'. 'Vormgegeven koelkasten met vormgegeven voedsel in vormgegeven keukens in vormgegeven huizen. De vorm heeft je te grazen; technische lelijkheid met een romantisch nep-sausje in een poging schoonheid te vervaardigen en winst te maken.' Zo proberen we op een kunstmatige manier kwaliteit aan het leven toe te voegen. Maar volgens Pirsig is kwaliteit juist een natuurlijk bestanddeel van het leven, iets wat vanzelf naar voren komt als je er ruimte aan biedt. 'Kwaliteit is geen saus die je dubbeldik over subjecten en objecten schept als klatergoud over een kerstboom. Echte kwaliteit moet de oorsprong zijn van subjecten en objecten, de sparappel waaruit de boom moet opschieten.'

Voelen wat goed is

Hoewel we kwaliteit niet kunnen definiëren, kunnen we ons er wel op afstemmen. Volgens Pirsig leidt aandacht voor kwaliteit niet alleen tot meer arbeidsvreugde, maar word je er ook een beter mens van. 'Iemand die begint te kijken naar kwaliteitsaspecten zal vermoedelijk ontdekken dat hij een veel boeiender persoonlijkheid wordt, omdat

Pirsig en zijn zoon waren een volle maand onderweg

zijn kwaliteitsbeslissingen ook hém veranderen.' Bovendien raken anderen weer geïnspireerd door zijn werk, vervolgt hij, want kwaliteit verspreidt zich als golven. 'Kwaliteitswerk valt op en degene die het ziet, voelt zich er een beetje beter door en zal dat gevoel weer op anderen overdragen, en op die manier blijft kwaliteit altijd doorgaan.' Hoe gaat dat focussen op kwaliteit precies? Want hoe kun je je richten op iets wat je eigenlijk niet kunt definiëren? 'Je moet kunnen voelen wat goed is. Dát brengt je vooruit,' aldus Pirsig. 'Dit gevoel is niet zomaar iets waarmee je geboren bent, hoewel je het wel met je geboorte hebt meegekregen. Het is ook iets wat je kunt ontwikkelen. Het is niet zomaar 'intuïtie', niet slechts een onverklaarbare 'handigheid' of 'talent'. Het is het regelrechte resultaat van contact met de diepste *werkelijkheid*, kwaliteit.' Het komt erop neer dat je vanuit een houding van innerlijke rust feeling ontwikkelt voor wat het beste werkt. En flexibel blijft om andere dingen te proberen als je een keer vastloopt. Dit klinkt misschien ingewikkeld, maar als je het pad van kwaliteit volgt, word je in al je werkzaamheden vanzelf op het goede spoor gezet, betoogt Pirsig. Omdat je je op een dieper niveau met de materiële wereld verbindt, gaat de materie als het ware met je 'meedenken'. Dan kunnen er schijnbaar vanuit het niets prachtige inzichten, gedachten en oplossingen ontstaan. Einstein zei al dat een probleem nooit kan worden opgelost vanuit de denkwijze die het probleem heeft veroorzaakt. De grootste wetenschappelijke ontdekkingen zijn vaak gedaan vanuit een niet-dualistische, intuïtieve staat van bewustzijn. Maar ook op kleinere schaal, in ons persoonlijke leven, helpt de focus op kwaliteit ons om een 'mooi' werkstuk af te leveren, of het nu gaat om het maken van een kapotte stoel, het schrijven van een scriptie of het zingen van een lied. Essentieel is dat je met de juiste houding aan het karwei begint, vanuit innerlijke rust, aandacht en geduld, zodat je als het ware met het werk kunt samenvallen. 'Waar je voor moet zorgen als je werkt aan je motor, evenals bij ieder ander werk, is een innerlijke gemoedsrust die jou niet scheidt van je omgeving. Wanneer dat je lukt, verloopt al het andere natuurlijk.' 🌿

Meer lezen

* Robert Pirsig, 'Zen en de kunst van het motoronderhoud, een onderzoek naar waarden', uitgeverij Prometheus, ISBN 9789044615852

TEKST HIDDE TANGERMANN FOTOGRAFIE GETTY IMAGES, HENRY GURR